

later geboren kunstenaars wel behandelt, Michiel Coxcie in zijn *Alt-Niederländische Malerei* niet heeft opgenomen. De meeste kunsthistorici kennen hem vooral als de kopiist van de Kruisafneming van Rogier van der Weyden (kopie die aanvankelijk het origineel te Leuven moest vervangen maar nadien eveneens naar Spanje werd weggevoerd); en van het Lam Godsretabel van de gebroeders Van Eyck, ten behoeve van Filips II. Maar hij is een kunstenaar die daarenboven een heel markante rol heeft vervuld en wiens lange loopbaan (met één voet nog in de vijftiende eeuw) heel wat interessante aspecten biedt die hier in een tiental referaten worden belicht.

Worden behandeld: het biografisch bestand, familie en herkomst (E. van Autenboer); zijn opleiding in het atelier van Bernard van Orley, zijn reis naar Rome en zijn verhouding tot de andere romanisten, Lambert Lombard, Frans Floris en anderen (N. Dacos, D. Laurenza); zijn activiteit als hofschilder (B. C. van den Boogert); zijn rol als ontwerper van tapijtwerken (E. Duverger) en vooral van glasramen (Y. vanden Bernden); de bewaarde schilderijen, kerkelijke triptieken en andere panelen (C. van de Velde, A. Jacobs, K. Johns). De eigen plaats die de schilder in de ontwikkeling van de oud-nederlandse kunst heeft ingenomen naast Van Orley, Jan Scorel, de problemen van originaliteit en nabootsing ten opzichte van de Italianen, de identificatie van muur- en gewelfschilderingen die hij in Italië heeft uitgevoerd, dat alles is diepgaand bestudeerd en vrij goed geïllustreerd (zwart-wit); ook zijn tekeningen die zijn zware handschrift openbaren; zodat de bundel een degelijk referentiewerk zal zijn.

De bundel is afgesloten dooreen bibliografie die chronologisch is bedoeld. Hoogst zonderlinge toestanden ontstaan echter wanneer niet de originele editie is vermeld maar een latere heruitgave. Giorgio Vasari vindt men aldus in 1862 terwijl hij een tijdgenoot van Coxcie was en hem persoonlijk te Rome heeft gekend; het was essentieel hier precies de tweede editie van zijn *Vite* te vermelden, namelijk het *opus laudatum* van 1568 waarin het onschatbaar hoofdstuk 'Di diversi pittori Fiamminghi' voor het eerst is gepubliceerd. Derhalve kwam hem de derde plaats toe, onmiddellijk na Guicciardini, 1567. Meer andere gevallen moeten gesignaleerd worden. De originele uitgave van Descamps' *Voyage Pittoresque* (sic, zonder s!) dagteekent van 1769. De eerste editie van Weales *Van Eycks* dagteekent van 1908, terwijl die van 1912 enkel een verkorte versie is zonder de documenten. De chronologische bibliografie heeft hier haar doel gemist. Is dit het gevolg van de samenwerking, waarbij elke medewerker op de andere vertrouwt?

E. Dhanens

J. R. O. Trommelen, e. a., ed., *Tilburgse toponiemen in de 16e eeuw. Een tentatieve reconstructie en naamsverklaring*, H. van Doremalen, e. a., ed. (Tilburgse Bronnenreeks I; Tilburg: Stichting tot behoud van Tilburgs cultuurgoed, 1994, 496 blz., f65,00, ISBN 90 74418 03 1).

Lokale onderzoekers hebben altijd een voorsprong op anderen doordat zij vertrouwd zijn met de situatie ter plekke. Helaas zijn zij zich daar niet altijd van bewust en dat maakt het lezen van hun publikaties er niet eenvoudiger op. Dat geldt ook voor het boek van vader en zoon Trommelen over Tilburg in de zestiende eeuw. Wie echt van dit werk wil genieten, zal de weg moeten kennen naar het Tivoliterrein, het fietstunneltje onder de Ringbaan-West, café 'De Finantie', het bijveld van de voetbalvereniging LONGA en al die andere boeiende plekken waar Tilburg ongetwijfeld zeer rijk aan is. Het probleem is alleen dat de kaartjes in het boek voor niet-ingewijden moeilijk zijn te begrijpen en dat is bij een werk met een historisch-geografische strekking toch wel een voorwaarde.

De basis van dit boek vormen de gegevens die zijn te vinden in het civielrechtelijk archief van Tilburg tussen 1531 en 1550. De auteurs hebben zich bij de samenstelling twee taken gesteld. Enerzijds hebben zij de topografie van Tilburg en zijn verschillende onderdelen willen reconstrueren, zoals deze er in de zestiende eeuw moet hebben uitgezien. Anderzijds hebben zij een verklaring willen geven van de toponiemen die zij in de bovengenoemde bronnen hebben aangetroffen. Het grondgebied van Tilburg was omstreeks 1500 verdeeld in ruim twintig herdgangen, bewoningscomplexen met gemeenschappelijke agrarische belangen. Deze worden beschreven in vijftien hoofdstukken in het eerste deel van het boek. Nauwkeurig geven de auteurs aan hoe de begrenzing van iedere herdgang in die tijd is geweest en hoe deze moet zijn ontstaan. In hun enthousiasme schromen zij daarbij niet soms ver in de middeleeuwen terug te reiken. Daarbij wreekt zich evenwel hun te beperkte kennis van de relevante literatuur. Ik had bij voorbeeld graag gezien, waar zij hebben gelezen dat omstreeks 500 het drieslagstelsel is ingevoerd. Ook de opmerkingen over oorspronkelijke domaniale structuren dragen dikwijls een wat te speculatief karakter. Men mist node verwijzingen naar de publikaties van Verhulst, die zich toch vele malen over dergelijke kwesties heeft uitgelaten.

Een ander bezwaar tegen de opzet van dit eerste deel is het feit dat de auteurs bij hun reconstructie van de herdgangen bijzonder zwaar leunen op de daar aangetroffen toponiemen, zonder dat zij duidelijk maken hoe zij precies de relatie zien tussen naamkunde en geschiedenis. Dat leidt soms tot nederzettingshistorische conclusies die de toets der naamkundige kritiek niet helemaal kunnen doorstaan.

Mijns inziens zou het boek er bij hebben gewonnen als de schrijvers zich meer hadden beperkt tot hun eigen periode, waarvan zij de bronnen toch zo grondig beheersen. Dat blijkt onder meer uit de vele aardige details die zij weten te bieden over huizen en hun bewoners in Tilburg in de zestiende eeuw.

Deel twee van het boek bevat een alfabetische lijst van 740 toponiemen die tussen 1531 en 1550 in de bronnen worden vermeld. De hoeveelheid werk die de auteurs hier in hebben gestoken, is indrukwekkend. Van iedere naam hebben zij elke vermelding opgetekend en bovendien nog afgedrukt. Dit heeft er toe geleid dat wij bij voorbeeld onder *Schijve* bijna 400 attestaties aantreffen, onder *Heijdsijde* zo'n 250, onder *Oerl* ongeveer 230, terwijl *Berckdijk*, *Leije* en *Loven* met rond 200 vermeldingen ook heel aardig scoren. De vraag is natuurlijk of wij veel wijzer worden van een dergelijke toponymische overkill. Statistisch valt er niets mee aan te vangen en voor de verklaring van de namen is het niet nodig. Het ware dan ook wellicht beter geweest als de auteurs zich hadden beperkt tot de opname van die varianten die voor de etymologie van de naam van belang zijn.

Ten aanzien van de naamsverklaringen valt hetzelfde op te merken als al is gedaan bij de historisch-geografische reconstructie. Vol enthousiasme trachten de schrijvers voor ieder toponiem een verklaring te vinden, maar het ontbreekt hun te dikwijls aan de nodige vakkennis. Dat leidt nogal eens tot het opstellen van etymologieën die weinig acceptatie zullen vinden. Ook hier zou enige terughoudendheid misschien verstandig zijn geweest. Als de auteurs zich wat meer hadden beperkt tot een goede presentatie van het materiaal als zodanig, zou dit hun overigens interessante boek alleen maar ten goede zijn gekomen.

Rob Rentenaar

J. Tulkens, *In de ban van Mohammed. Het levensverhaal van de Diestenaar Nicolaes Cley-naerts, een 16de-eeuws humanist en Islamkenner. Een historische reconstructie* (Antwerpen-Amsterdam: Manteau, 1993, 263 blz., ISBN 90 223 1295 X).